

Voorbeeld doet volgen: Jeugdcriminaliteit ten gevolge van voorbeelden in vijf verschillende sociale netwerken

Jolijn Broekhuizen¹, Frans Driessen², Beate Völker³

Justitiële Verkenningen, najaar 2008

Summary

In this article the influence of five different social networks of children on their criminal behavior is examined: the network of kids at school, of friends in the neighbourhood, of siblings (of similar young age), of friends at the sportclub and of the peers in a group or gang. How strong is the influence of each network of friends on the criminality of the children and which characteristics of these networks affect their criminality?

As could be expected, results show that children with deviant friends undertake criminal activities far more often. The sheer presence of one or several deviant examples seems to be a more critical factor than the degree of involvement in these deviant groups. The effects of deviancy in the networks of friends do not disappear if the effects of resources, attachment to the parents, (cultural) beliefs and capacities are taken into account. This supports the view that we are dealing with independent effects of these five social networks.

Inleiding

In de criminologie is van oudsher bekend dat de sociale interactiepartners van jongeren een belangrijke rol spelen in hun criminele gedrag. Al in de jaren dertig toonden Shaw en McKay (1931) in de VS aan dat van de jonge criminelen die voor de rechter kwamen meer dan 80 procent de delicten samen met anderen had gepleegd. Sindsdien is er in de criminologie altijd veel belangstelling geweest voor de rol van de peers (overzicht War 2002) en ook in Nederland is in verscheidene onderzoeken aandacht besteed aan het belang van vriendschapsnetwerken voor delinquent gedrag. In eerste instantie betrof dit veelal etnografisch onderzoek (Werdmölder, 1986; Sansone, 1992; Rood-Pijpers et al., 1995; Van San, 1998), maar ook onderzoek dat meer kwantificerend en op een grotere schaal jeugdcriminaliteit en netwerken bestudeert wordt steeds vaker uitgevoerd. Voorbeelden zijn het onderzoek van Baerveldt, 1990 (Baerveldt e.a. 2000; 2003) het NSCR schoolproject (Weerman en Bijleveld 2007), het zogenoemde TRAILS project (Veenstra et al., te verschijnen) en het onderzoek van Politie en Wetenschap naar criminele jongeren (Broekhuizen en Driessen 2006a, 2006b, 2007, 2008).

Het belang van de sociale omgeving, dat uit deze criminologische studies blijkt, is het centrale thema in de netwerktheorie, die de laatste jaren sterk in opkomst is. Netwerkstudies blijken een vruchtbare benadering te zijn voor een groot aantal wetenschappelijk en maatschappelijk relevante vraagstukken. Een van de meest populaire onderzoeksgebieden binnen de netwerktheorie is het vinden van een baan via sociale netwerken (Ganovetter 1974/1995). Maar ook op veel andere gebieden is het belang van de informele sociale contacten vastgesteld, zoals bij het kopen van een huis (Dimaggio en Louch, 1998), voor promotie op het werk (Podolny en Baron, 1997) en zelfs voor gezondheid en levensverwachting (Berkman en Syme 1979, Kawachi e.a. 1999, Halpern 2005).

In navolging van deze netwerkstudies is ook in een aantal criminologische studies aandacht besteed aan de manier waarop criminelen hun netwerken gebruiken en nodig hebben om hun criminele activiteiten te kunnen ontplooiën (Haynie 2001; McAndrew 2000; Kleemans e.a. 1998; Fijnaut e.a. 1995). En ook om criminaliteit tegen te gaan, wordt de sociale netwerktheorie als 'tool' ingezet (zie Spreen en Pomp en Bogaerts in dit tijdschrift). Netwerkanalyses worden toegepast om 'cold cases' op te lossen en worden als diagnostische instrument ingezet bij tbs'ers.

¹ Drs. J. Broekhuizen, Gemeente Amsterdam Dienst Onderzoek en Statistiek, voorheen Bureau Driessen.

² Dr. F.M.H.M. Driessen, directeur Bureau Driessen, Utrecht.

³ Prof. dr. B.G.M. Völker, Universiteit Utrecht.

Criminologische inzichten over het belang van peers voor crimineel gedrag enerzijds en netwerktheoretische inzichten anderzijds zijn daarnaast ook samengebracht om het ontstaan van criminaliteit te verklaren (Driessen e.a. 2002, Völker en Driessen 2003). Sociale netwerken worden dan niet zozeer gezien als een middel om crimineel gedrag te faciliteren, maar vooral als een terrein van interactie tussen en wederzijdse beïnvloeding door individuen met crimineel gedrag als mogelijk gevolg. In dit artikel wordt hier verder op ingegaan door te onderzoeken hoe sociale netwerken van invloed zijn op crimineel gedrag⁴.

Dat de criminaliteit van jongeren samenhang vertoont met de criminaliteit in hun sociale netwerken wordt inmiddels breed geaccepteerd, maar jeugdcriminaliteit wordt traditiegetrouw toch vaker in verband gebracht met andere criminogene factoren⁵. Zo wordt meestal gewezen op het belang van de sociaal economische achterstelling (straintheorie, zie Kornhauser, 1978; Merton, 1957, Cloward en Ohlin, 1960), op de invloed van een slechte band met en onvoldoende controle door de ouders (Nye 1958, Hirschi 1969, Junger 1990, Rutenfrans en Terlouw 1994, Roelofs et al. 2006), op het belang van de verkeerde normen en waarden (Sansone 1992, Bovenkerk 1992, Van Gemert 1998, Dagevos 2001), en ook op de aanleg (Buikhuisen 1979, Blackburn 1993, Prins 1999 en Popma 2006) voor een criminele ontwikkeling van jongeren. Om de hypothese dat de sociale omgeving voor de ontwikkeling van criminaliteit van belang is, te kunnen beoordelen, dient deze derhalve afgezet te worden tegen het effect van deze andere factoren.

Vraagstelling

Onderzoeksvraag 1

Bestaand onderzoek naar sociale netwerken en criminaliteit onder jongeren richt zich gewoonlijk op één sociale context, bijvoorbeeld de vriendschappen op school (Harland e.a. 2005) of beperkt zich zelfs tot de beste vriend of vriendin van de jongere (Jaccard e.a. 2005). Onderzoek dat zich niet beperkt tot één sociale context (zoals de gang, school of buurt), maar dat informatie over alle verschillende sociale contexten, waarin een jongere zich begeeft, in beeld brengt en de relaties tussen deze contexten inventariseert, is echter nog niet ondernomen. Dit ondanks het feit dat het nogal voor de hand ligt dat de sociale relaties van een kind in de buurt een vergelijkbaar effect hebben als bijvoorbeeld de relaties in de klas. In dit artikel onderzoeken we daarom op de eerste plaats de vraag in hoeverre de verschillende sociale netwerken waarin een scholier zich begeeft van invloed zijn op diens criminele gedrag.

Onderzoeksvraag 2

Op de tweede plaats is onbekend of beïnvloeding van scholieren in netwerken vooral verloopt door het zien van deviante en criminele voorbeelden of dat intensief contact en wederkerigheid, bijvoorbeeld door onderlinge ondersteuning, noodzakelijk is voordat het deviante of criminele gedrag wordt gekopieerd. Daarom gaan we op de tweede plaats na of frequentie van contact met de (deviante) netwerken en ontvangen steun van deviante kinderen in de netwerken tot meer crimineel gedrag leidt.

Onderzoeksvraag 3

Om na te gaan in welke mate de sociale netwerken van de scholier aan de verklaring van crimineel gedrag bijdragen, wordt ten derde de invloed van de sociale netwerken op het criminele gedrag afgezet tegen de effecten van andere criminogene factoren, zoals sociaal economische status en sociale controle door de ouders.

Voor de duidelijkheid spreken we hieronder steeds van "scholieren" als we de door ons geënquêteerde scholieren bedoelen en van "kinderen" als het gaat over hun vriendjes en vriendinnetjes.

⁴ Dat de criminaliteit van jongeren een samenhang vertoont met de criminaliteit van de kinderen in hun sociale netwerken kan op twee manieren verklaard worden: wederzijdse beïnvloeding (socialisatie) op basis van vriendschap of door wederzijdse selectie op basis van crimineel gedrag (als overeenkomstig kenmerk. Onderzoek wijst er op dat beide mechanismen een rol spelen (Weerman en Bijleveld 2007).

⁵ Ook in het beleid, dat grotendeels op de beïnvloeding van dergelijke factoren gericht is.

Methode

De gegevens zijn verzameld voor het longitudinale onderzoek, dat in opdracht van het Programma Politie en Wetenschap van de Politieacademie door Bureau Driessen wordt uitgevoerd. Begin 2004 heeft een eerste meting onder scholieren uit groep 8 van de basisschool plaatsgevonden. Er zijn op 25 basisscholen in Rotterdam 681 scholieren uit groep 8 klassikaal geënquêteerd. De respons van de scholen was 69%, de respons van de scholieren 96%.

Er zijn verschillende typen scholen in het onderzoek opgenomen. "Zwarte" scholen zijn licht oververtegenwoordigd, omdat het onderzoek onder andere specifiek gericht is op allochtone jeugdcriminaliteit. Er hebben 8 openbare, 8 Protestant-christelijke, 5 Rooms-katholieke, 3 islamitische en 1 combinatieschool (openbaar-protestants) aan het onderzoek deelgenomen. Twee scholen betreffen 'speciale scholen voor basisonderwijs'. De scholen bevinden zich in 6 verschillende deelgemeenten. In 2006 zijn de leerlingen van deze scholen nogmaals ondervraagd (respons 89%) en dit najaar (2008) volgt een derde meting.

De criminaliteit van de Rotterdamse scholieren is in kaart gebracht door hen op een lijst met 25 delicten⁶ aan te laten kruisen hoe vaak ze in het afgelopen jaar bepaalde delicten hebben gepleegd.

Zoals eerder gesteld, zijn voor dit onderzoek voor iedere scholier vijf verschillende netwerken in kaart gebracht: het sociale netwerk van vriendjes en vriendinnetjes op school, in de woonbuurt, in het jongerengroepje, op de sportvereniging en van de familieleden van dezelfde leeftijd (broers, zussen, neven, nichten). Van deze vijf groepen is de deviantie en criminaliteit⁷, de contactfrequentie en de ondersteuning⁸ vastgesteld.

De sociaal economische positie is in kaart gebracht door middel van vragen naar de arbeidsparticipatie van moeder en vader en naar de woonbuurt⁹.

De aanleg van de scholier is vastgesteld door middel van vragen over problemen met hyperactiviteit en aandachttekort (ADHD)¹⁰, naar de sekse en het aantal onvoldoendes, als indicatie voor IQ.

De waarden en normen van de scholier zijn op meerdere wijzen geïnterpreteerd. Er is vastgesteld in hoeverre de scholier gericht is op anderen¹¹, in hoeverre de scholier ethnocentrisch is¹² en hoe individualistisch de scholier is ingesteld¹³. Ten slotte is nagegaan of de scholier respect heeft voor regels en gezag¹⁴.

⁶ Waaronder spijbelen en pesten. Dit zijn geen delicten, maar ze zijn opgenomen om het geheel van ongewenst gedrag vast te stellen. De lijst is grotendeels ontleend aan Baerveldt e.a. (2000).

⁷ Gemeten is het plegen van delicten, middelengebruik (op 12-jarige leeftijd als deviant te zien) en politiecontact. Het betreft de factorscore op basis van deze kenmerken van de netwerken.

⁸ Vier items bijvoorbeeld 'hoe vaak de kinderen uit het netwerk de scholier ergens mee helpen (bijvoorbeeld huiswerk of het organiseren van een feestje)'. Deze items zijn ontleend aan Baerveldt (2000).

⁹ Zes items, zoals: Is het onveilig op straat, ligt er veel vuilnis op straat, zijn er criminele buurtbewoners etcetera. Andere sociaal economische indicatoren, zoals opleidings- of beroepsniveau ouders blijken bij deze jongeren niet betrouwbaar vast te stellen.

¹⁰ Verkorte versie van de Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ; Goodman 1997).

¹¹ Vier items, bijvoorbeeld: 'mensen in de straat moeten rekening met elkaar houden'. De schaal is voor dit onderzoek ontwikkeld.

¹² Drie items, bijvoorbeeld of de scholier er trots op is om tot zijn etnische groep te behoren. De schaal is overgenomen van Vermeij (Op den Kamp 2002).

¹³ Vijf items zoals: 'een jongen of meisje van 18 mag op zichzelf gaan wonen'. Overgenomen van het SPVA onderzoek (Dagevos 2001, 2003).

¹⁴ Vier items, bijvoorbeeld: 'het is belangrijk je ouders te gehoorzamen'. Items overgenomen van het SPVA onderzoek (Dagevos 2001, 2003).

De rol van de ouders is in kaart gebracht door na te gaan of de ouders zelf crimineel gedrag vertonen, hoe de band met de ouders is¹⁵, hoeveel steun ze aan de scholier geven¹⁶ en of de ouders controle uitoefenen op de scholier¹⁷.

Resultaten

Criminaliteit van Rotterdamse scholieren

In het afgelopen jaar heeft 76% van de scholieren één of meerdere delicten gepleegd. Zogenaamde 'lichte delicten', zoals zwartrijden en spijbelen worden het meest frequent gepleegd (69% van de scholieren in het afgelopen jaar), maar ook meer dan één derde van de scholieren heeft een vermogensdelict (iets uit de winkel stelen, iets op school stelen etc.) gepleegd en datzelfde geldt voor vernielingsdelicten (zoals iets in het OV kapotmaken of een ruit ingooien). Gewelddelicten, bijvoorbeeld meedoen aan een vechtpartij of iemand in elkaar slaan zijn in het afgelopen jaar door 29% van de scholieren gepleegd. Gemiddeld pleegde een Rotterdamse scholier in één jaar tijd 6.8 delicten.

Tabel 1 Criminaliteitscijfers scholieren Rotterdam vergeleken met drie andere onderzoeken.

	11-12 jaar % dit onderzoek	11-19 jaar % NSCR	12-20 jaar % NSO (SCP)	12-17 jaar % WODC ⁵
een delict gepleegd in het afgelopen jaar ¹	76,4	15,0	62,6	
gemiddeld aantal delicten in het afgelopen jaar	6,8 ²	1,5		
iets op school beschadigd	8,5		6,9	
schoolmeubilair beklad		10,7		
spullen van school/iemand beschadigd		14,0		
iets op straat vernielen	5,6		10,4	
zwartrijden	39,4	49,3		21,3
spullen van school stelen	7,9		5,8	12,6
stelen dingen minder dan 5 euro van school		11,7		
stelen dingen duurder dan 5 euro van school		1,8		
winkeldiefstal	20,7		8,7	8,1
winkeldiefstal minder dan 5 euro		15,0		
winkeldiefstal meer dan 5 euro		4,2		
Fiets/brommer gestolen	1,9	5,8	5,8 ³	3,0 ³
kopen van gestolen goederen	3,4	12,4		
Inbreken	1,6	0,9		2,9
gevochten waarbij iemand gewond		9,4		12,0
meegedaan aan vechtpartij			8,8 ⁴	14,0
iemand ernstig in elkaar slaan	10,6		9,3	

¹ Dit onderzoek 25 delicten, NSCR 13 delicten, SCP 10 delicten, WODC niet bekend.

² Inclusief de scholieren die geen delicten hebben gepleegd.

³ Alleen diefstal fiets.

⁴ 8,8% = op school 14,0% buiten school.

⁵ Het WODC heeft reeds meer recente cijfers gepubliceerd (Van der Laan en Van der Blom 2006), maar voor de vergelijkbaarheid met de data van het huidige onderzoek (dateren uit 2003/2004) zijn de iets minder recente cijfers in deze tabel opgenomen (Kruissink en Essers 2004).

¹⁵ Twee items: 'ik kan merken dat mijn ouders van mij houden' en 'ik vind het vervelend om bij mijn ouders te zijn'. Beide zijn voor dit onderzoek ontwikkeld.

¹⁶ Vijf items, bijvoorbeeld: 'Hoe vaak geven jouw moeder of vader (afzonderlijk gesteld) raad wanneer je een praktisch probleem hebt?' Items aan Baerveldt ontleend (2000).

¹⁷ Vijf items zoals: 'als ik niet thuis ben weten mijn ouders waar ik ben' Items overgenomen van Junger (1990).

In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van die delicten uit de lijst van 25 die min of meer vergelijkbaar zijn met de door anderen bij scholieren vastgestelde delicten. Het betreft het onderzoek van het NSCR (Harland e.a. 2005), van het SCP (Wittebrood 2003) en het WODC (Kruissink en Essers 2004). De in deze onderzoeken ondervraagde jongeren zijn een stuk ouder dan in ons onderzoek (respectievelijk 11-19, 12-20 en 12-17 jaar), op grond waarvan men zou verwachten dat de criminaliteit onder onze 11-12-jarige Rotterdamse scholieren veel lager zou liggen dan in deze andere onderzoeken. Dit blijkt echter niet het geval te zijn. De hoeveelheid criminaliteit die in het huidige onderzoek is vastgesteld, komt vaak overeen en is sommige gevallen zelfs hoger dan in de onderzoeken van het NSCR, het SCP en het WODC. Het blijkt dus dat de scholieren uit Rotterdam qua crimineel gedrag goed kunnen meekomen met hun veel oudere collega respondenten.

Voor de hand liggende verklaringen voor deze hoge criminaliteit onder Rotterdamse scholieren (meer allochtonen, oververtegenwoordiging van achterstandswijken in de steekproef) kunnen niet bevestigd worden¹⁸.

Invloed van sociale netwerken op criminaliteit

In tabel 2 wordt door middel van regressieanalyse nagegaan in hoeverre de kenmerken van de vijf verschillende netwerken van invloed zijn op het criminele gedrag van de scholieren. De afhankelijke variabele in deze analyse is het aantal delicten dat de scholier in het afgelopen jaar heeft gepleegd.

Het blijkt dat de aanwezigheid van criminele en deviante kinderen in de vijf netwerken steeds samengaat met aanzienlijk meer crimineel gedrag door de scholier zelf. Vooral de criminaliteit van de kinderen in de buurt, in het groepje en van school stimuleert het criminele gedrag van de scholier sterk. Hoe devianter en criminelere de vriendjes van de scholier zijn, des te meer deviant en crimineel gedrag vertoont de scholier zelf. Indien zijn vriendjes minder of niet crimineel zijn, is de kans groot dat de scholier zelf ook geen criminele activiteiten onderneemt.

Meer frequent contact met kinderen uit de netwerken blijkt ook een stimulerend effect te hebben op de criminaliteit, zij het veel kleiner. Scholieren plegen meer delicten, naarmate ze meer contact hebben met kinderen uit de buurt en met kinderen van school. Frequent contact biedt dus geen bescherming tegen crimineel gedrag. Dit is te verklaren uit het feit dat de prevalentie van criminaliteit onder deze Rotterdamse jeugd hoog ligt (zoals eerder gesteld: 76% van alle scholieren is crimineel actief). Frequent contact met vriendjes/vriendinnetjes betekent zodoende meer contact met criminele vriendjes/vriendinnetjes en het blijkt dus dat meer criminaliteit in de netwerken sterk samenhangt met meer criminaliteit door de scholier zelf. Een betere sociale integratie leidt zodoende tot meer criminaliteit.

Tabel 2 Invloed van sociale netwerken van scholieren op hun criminele gedrag. Regressie-analyses. N = 679.

	Sociaal netwerk				
	in de buurt	met de familie	op school	op de vereniging	in het groepje
criminaliteit in het netwerk	** .48	** .40	** .39	** .21	** .47
frequentie contact met netwerk	* .08	-.02	.03 ¹	* .08	.05
steun uit het netwerk	.01	-.04	-.07	-.09	-.06
<i>Interactietermen</i>					
meer criminaliteit * frequentie	-.08	-.01	.03 ¹	.01	.06
meer criminaliteit * steun	.08	.07	* .10	.01	-.01
R ² verklaarde variantie	25,2	17,3	19,0	5,6	28,5

¹ Eerste getal broer/zus, tweede getal neef/nicht

¹⁸ Tussen allochtone en autochtone scholieren is er vrijwel geen verschil in de mate van criminaliteit en scholieren die in de deelgemeenten wonen met het meeste achterstand zijn zelfs een fractie minder crimineel dan de scholieren uit de deelgemeenten met de minste achterstand.

Opvallend is dat de in de netwerken ontvangen steun geen enkel direct significant effect heeft op het criminele gedrag van de scholier. Hoewel steun en frequentie van contact beide gezien kunnen worden als indicatie voor de betrokkenheid bij het netwerk, blijkt dat de contactfrequentie wel van invloed is op de criminaliteit, maar de mate waarin steun wordt verleend door kinderen uit het netwerk niet.

Interactie-effecten

Tenslotte is nagegaan of een combinatie van betrokkenheid bij het netwerk (steun, frequentie) en deviantie in het netwerk een extra effect heeft op het criminele gedrag van de scholier. Men kan immers verwachten dat scholieren die zeer betrokken zijn bij een zeer deviant netwerk, meer beïnvloed worden dan scholieren die nauwelijks betrokken zijn bij een zeer deviant netwerk. Dit blijkt echter alleen het geval te zijn bij het schoolnetwerk. Scholieren die meer steun ontvangen van deviante kinderen van school plegen zelf ook meer delicten. De combinatie van veel steun en deviante kinderen in het netwerk op school geeft dus een extra stimulans crimineel gedrag te ondernemen. De interactietermen van de frequentie van contact met de kinderen in het netwerk en de criminaliteit van de kinderen in het netwerk zijn echter geen van alle significant als ook de sterke effecten van de criminaliteit van de kinderen in de netwerken in het model zijn opgenomen.

De tabel maakt ook inzichtelijk welke van de vijf onderscheiden sociale contexten het meeste criminogene potentieel heeft. Kinderen in het zogenaamde 'groepje' hebben in vergelijking met de andere kinderen het meeste invloed op het criminele gedrag van de scholier (29% verklaarde variantie). Zij worden gevolgd door de kinderen uit de buurt (25%), van school (19%) en van de familie (17%). De kinderen van de vereniging spelen echter nauwelijks een rol in het criminele gedrag van de scholier (verklaarde variantie slechts 6%).

Sociale netwerken en criminogene factoren

De sociale netwerken van de scholieren hebben dus een grote invloed op het criminele gedrag van deze scholieren. De daarop volgende vraag is dan in hoeverre deze netwerken hun voorspellende kracht behouden wanneer de traditionele criminogene factoren, die eerder in dit artikel beschreven zijn, in de analyse worden meegenomen. Hebben de netwerken een zelfstandig effect of intermediairen zij alleen maar tussen bijvoorbeeld de invloed van de ouders en het uiteindelijke criminele gedrag?

In tabel 3 staan vier regressie-modellen weergegeven. In model 1 zijn de volgende factoren opgenomen: criminaliteit van de kinderen in de vijf netwerken, sociaal economische status, aanleg, culturele oriëntatie en kenmerken van de ouders van de scholier. In model 2 en model 3 zijn respectievelijk dummies voor de buurt en dummies voor de schoolklas toegevoegd, in model 4 zowel buurt- als klasdummies.

De mate van criminaliteit van de kinderen in de vijf verschillende netwerken blijkt voor het grootste gedeelte het criminele gedrag van de scholier te bepalen, ook als met andere factoren rekening wordt gehouden. Deze andere factoren blijken echter ook een relevante bijdrage te leveren aan de voorspelling van crimineel gedrag. Zo blijkt dat scholieren die, naar eigen zeggen, in een slechte buurt wonen, vaker crimineel zijn. En jongens zijn, zoals in ieder onderzoek, criminelere dan meisjes. Scholieren die meer geneigd zijn rekening te houden met anderen plegen minder delicten, maar scholieren met een meer individualistische instelling zijn juist vaker crimineel actief. Scholieren die weinig sociale controle van hun ouders ervaren plegen meer delicten en ook éénoudergezinnen zijn bevorderlijk voor crimineel gedrag. De invloed van de criminaliteit van de netwerken van de scholier is echter veel groter dan het effect van de traditionele verklaringen tezamen¹⁹.

Het totale model verklaart 43% van de variantie, dat wil zeggen dat bijna de helft van de variantie in criminaliteit bij scholieren door de opgenomen factoren verklaard kan worden. De krachtigste voorspellers in dit model, de criminaliteit in de vijf netwerken, betreffen kenmerken van de sociale

¹⁹ Het model verandert niet wezenlijk als een onderscheid wordt gemaakt naar vier soorten criminaliteit: vernielingsdelicten, vermogensdelicten, geweldsdelicten en lichte delicten, (zie Broekhuizen en Driessen 2006, pag. 196).

Tabel 3 Verklaring van crimineel gedrag onder Rotterdamse scholieren, regressie-analyses. N= 679.

	Model 1	Model 2 met buurt-dummies	Model 3 met klas-dummies	Model 4 met buurt- en klas- dummies
	Bèta	Bèta	Bèta	Bèta
Criminaliteit in de netwerken				
buurt	** .20	** .15	** .20	** .15
familie	** .10	.07	* .10	.07
school	** .12	.07	* .09	.07
vereniging	* -.08	-.04	* -.09	-.06
groep	** .25	** .26	** .24	** .26
Sociaal econ. status ouders				
negatief over buurt	** .11	** .11	** .13	** .11
moeder werkt	-.02	-.03	-.03	-.04
vader werkt	.04	.04	.04	.03
Aanleg scholier				
indicatie ADHD	.02	.04	.07	.07
sekse (man)	** .11	** .11	** .10	** .11
aantal onvoldoendes	-.02	-.00	-.02	-.01
Culturele oriëntatie scholier				
sociale gevoelens	* -.08	-.04	** -.13	-.06
etnocentrisme	.01	.02	.04	.02
individualisme	** .10	* .07	** .09	* .06
respect voor gezag en regels	.00	.05	.02	.04
Ouders				
criminaliteit ouders	.04	.02	.04	.02
emotionele band ouders	-.06	* -.07	-.06	-.06
sociale controle ouders	* -.09	** -.10	** -.10	** -.11
steun moeder	.05	.06	.07	.05
steun vader	-.05	-.05	-.06	-.05
beide ouders thuis	* -.06	* -.07	-.06	* -.07
R ² verklaarde variantie	.43	.56	.48	.58

context van de scholieren. Nu is het mogelijk dat deze krachtige voorspellers niet alleen staan voor het aantal criminele vriendjes in de verschillende netwerken, zoals we steeds verondersteld hebben, maar ook voor totaal andere kenmerken van de sociale context, bijvoorbeeld de criminaliteit door volwassenen in de buurt of de kwaliteit van de leraar op school.

Om dit na te gaan zijn in drie extra analyses de verschillende buurten en schoolklassen opgenomen als dummies²⁰. Alle door de netwerken verklaarde variantie, die kan worden teruggevoerd op in dit onderzoek niet gemeten verschillen tussen buurten of tussen klassen, wordt zo als het ware 'weggevangen'²¹. Het blijkt nu dat ook na correctie voor ongemeten buurt- en klaskenmerken de effecten van de netwerken merendeels staande blijven (model 2 en 3) en dit is ook zo bij het tegelijkertijd toevoegen van buurt- en klas-dummies (model 4). Hieruit blijkt dat de door ons gevonden

²⁰ Dummies voor buurt en schoolklassen. Deze zijn niet allemaal tegelijkertijd in één analyse opgenomen in verband met over-identificatie. Enkele buurt- en klasdummies zijn buiten het model gelaten.

²¹ Deze extra toets is feitelijk te streng, want ook de effecten ten gevolge van co-variantie tussen verschillende netwerken binnen één buurt of binnen één klas worden weggevangen.

effecten niet kunnen worden teruggevoerd op ongemeten achterliggende contextuele effecten. Wel valt op dat de significante invloeden van de netwerken met familie, school en vereniging verdwijnen, wanneer de buurt-dummies in de analyse worden opgenomen. De significante invloeden van de netwerken in de buurt en met het groepje blijven wel overeind. Zoals al eerder is geconcludeerd, zijn de deviante vriendjes in de buurt en in het groepje van de scholier de belangrijkste voorspellers van het criminele gedrag van de scholier.

Door het opnemen van de verschillende buurten, neemt de verklaarde variantie toe van 43% tot 56%, door de schoolklassen slechts tot 48%. Vooral de verschillen tussen de buurten verklaren dus veel extra variantie in de criminaliteit van de scholieren.

Conclusie

De sociale netwerken blijken boven verwachting in staat het criminele gedrag van twaalfjarige scholieren te verklaren. Het criminele gedrag van de scholieren wordt in belangrijke mate bepaald door hun ontmoetingskansen met criminele vriendjes en vriendinnetjes in de verschillende sociale contexten waar zij anderen tegenkomen. Vooral de buurt, en het zogenaamde 'groepje' zijn criminogene sociale omgevingen.

Er moet hier wel opgemerkt worden dat de causaliteit van deze effecten in dit artikel niet is aangetoond, omdat wij ons hier beperkt hebben tot de gegevens van de eerste meting. Met behulp van deze éénmomentsopname kan niet vastgesteld worden of de gevonden effecten 'de kant op lopen' zoals wij veronderstellen. Inmiddels heeft onder dezelfde 681 scholieren een tweede meting plaatsgevonden, die de grote invloed van de sociale netwerken op de criminaliteit van scholieren bevestigt, alsmede de veronderstelde causaliteit (Broekhuizen en Driessen 2008).

Hoewel vaak verondersteld wordt dat steun van en veel contact met sociale netwerken voor bescherming tegen criminaliteit zorgt, blijkt hier dat dit niet altijd het geval is. Een hogere contactfrequentie met de kinderen uit de buurt en van school leidt juist tot meer crimineel gedrag. Dit wordt veroorzaakt door de hoge prevalentie van criminaliteit onder Rotterdamse kinderen.

Wij verwachtten dat scholieren die meer betrokken zijn bij deviante netwerken extra beïnvloed worden door het vertoonde criminele gedrag. Dit is echter alleen bij het schoolnetwerk het geval. De combinatie van deviantie in het schoolnetwerk en een hoge mate van betrokkenheid bij dit netwerk geeft een extra impuls tot criminaliteit bij de scholier.

De effecten van de netwerken zijn zeer krachtig, maar ook meer gangbare verklaringen voor jeugdcriminaliteit hebben hun waarde. Zo blijkt uit het onderzoek dat meer controle door de ouders tot minder criminaliteit leidt en meer individualisme juist tot meer crimineel gedrag. Wel is de verklaring die met deze factoren gegeven kan worden van jeugdcriminaliteit (in termen van verklaarde variantie) veel beperkter dan de verklaring vanuit de netwerktheorie.

Met de hier gepresenteerde gegevens is aannemelijk gemaakt dat de rol van de sociale netwerken van groot belang is. Dat lijkt voor de hand te liggen en deze bevinding is in die zin niet opzienbarend. Wat nieuw is, is de enorm sterke invloed van vriendjes en vriendinnetjes. Algemeen wordt aangenomen dat de ouders, het milieu van herkomst en de normen en waarden van de scholier van groot belang zijn voor het deviante of criminele gedrag. Uit dit onderzoek blijkt nu dat de invloed van al deze factoren *samen* kleiner is dan het effect van de vrienden.

Men kan opmerken dat een verklaring van gedrag, die gebaseerd is op een verwijzing naar hetzelfde gedrag door anderen, in feite geen verklaring is. Het probleem wordt verschoven van het ene individu naar het volgende, in netwerktheoretische termen van ego naar alter. Dit lijkt een redelijk argument, maar wie deze positie betreft, gaat voorbij aan het feit dat de overdracht van een bepaald gedrag van alter op ego geenszins een automatisme is²². Bestudering van de voorwaarden waaronder deze overdracht van alter op ego plaatsvindt, zoals bijvoorbeeld het aantal criminele vrienden of de

²² Ook in de sociale geneeskunde, de succesvolste van alle medische disciplines, ligt de nadruk op voorwaarden voor overdracht van ziekten, in plaats van op de individuele vatbaarheid.

ondervonden steun, is zodoende relevant en heeft verstrekkende consequenties voor de politieke en justitiële aanpak van de jeugdcriminaliteit, die momenteel grotendeels gericht is op afzonderlijke individuen en zodoende veelal voorbij gaat aan de sociaal structurele determinanten van de jeugdcriminaliteit.

Literatuur

Baerveldt C., Vermande M., Rossem van R. *Over vrienden die het ook doen: De kleine criminaliteit van scholieren en hun sociale netwerken*. Tijdschrift Sociale Wetenschappen 43, 2000

Baerveldt, C., Van Rossem, R., & Vermande, M. *Pupils' delinquency and their social networks. A test of some network assumptions of the ability and inability models of delinquency*. The Netherlands' Journal of Social Sciences, 39(2), 107-125, 2003

Berkman LF., Syme S.L. *Social networks, host resistance, and mortality: a nine-year follow-up study of Alameda County residents*. American Journal of Epidemiology, 109 (2): 186-204, 1979

Blackburn R. *The psychology of criminal conduct. Theory, Research and Practice*. Canada: Wiley, 1993

Bovenkerk F. *Hedendaags kwaad. Criminologische opstellen*. Amsterdam: Meulenhoff, 1992

Broekhuizen J. & Driessen F.M.H.M. *Van je vrienden moet je het hebben. Structurele en culturele determinanten van de jeugdcriminaliteit*. Politie en Wetenschap. Utrecht/Apeldoorn, 2006A

Broekhuizen J. & Driessen F.M.H.M. *Criminele jongeren aan het woord over de politie, vrienden en normen en waarden*. Utrecht: Bureau Driessen. Programma Politie en Wetenschap. Utrecht/Apeldoorn, 2006B.

Broekhuizen J. & Driessen F.M.H.M. *Sociaal structurele en culturele determinanten van jeugdcriminaliteit*. Dag van de Sociologie, 31 mei 2007, Rotterdam, NSV.

Buikhuisen W. *Kriminologie in biosociaal perspectief*. Deventer: Kluwer, 1979

Cloward, R. & Ohlin, L. *Delinquency and opportunity*. New York: Free Press, 1960

Dagevos J. *Perspectief op integratie; over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*. Den Haag: WRR, 2001

Dagevos J., Schellingerhout R. *Sociaal-culturele integratie: contacten, cultuur en oriëntatie op de eigen groep*. In: *Rapportage Minderheden 2003, pag. 317 t/m 362* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2003

Dimaggio, P. & Louch, H. *Socially embedded consumer transactions: For what kinds of purchases do people most often use networks?* 63: 619-637, 1998

Driessen F.M.H.M., Völker B.G.M., Op den Kamp H.M., Roest A.M.C., Moolenaar R.J.M. *Zeg me wie je vrienden zijn, allochtone jongeren en criminaliteit*. Zeist: Kerckebosch, 2002

Fijnaut C.J.C.F., Bovenkerk F., Bruinsma G.J.N., van de Bunt H.G. *Inzake opsporing*. Enquêtecommissie opsporingsmethoden. Bijlage VII. Den Haag: Sdu Uitgevers, 1995

Goodman R. *The Strengths and Difficulties Questionnaire: A Research Note*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38, 581-586, 1997

Granovetter, M. *Getting a Job. A study of contacts and careers*. Chicago: University of Chicago Press, 1974/1995

Halpern, D. *Social Capital*, Polity Press, Cambridge, United Kingdom, 2005

Harland P., van der Laan P., Weerman F. *Wangedrag en delinquentie bij vmbo-leerlingen: prevalentie en overlap*. Den Haag: Boom Juridisch Uitgevers, 2005

- Haynie D.L. *Delinquent Peers Revisited: Does Network Structure Matter?* American Journal of Sociology 4:1013-57, 2001
- Hirschi T. *Causes of Delinquency*. Berkely: University of California Press, 1969
- Jaccard J., Blanton H., Dodge T. *Peer influences on Risk Behavior: An Analysis of the Effects of a close friend*. Developmental Psychology 41 (1):135-147, 2005
- Junger M., Zeilstra M. *Deviant gedrag en slachtofferschap onder jongens uit etnische minderheden I*. Arnhem: Gouda Quint, 1989
- Kawachi I., Kennedy B.P., Glass R. *Social capital and self-rated health: A contextual analysis*. American Journal of Public Health, 89:1187-1193, 1999
- Kleemans E.R., van den Berg E.A.I.M., van der Bunt H.G., Brouwers M.M.V.M., Kouwenberg R.F., Paulides G. *Georganiseerde Criminaliteit in Nederland. Rapportage op basis van de WODC-monitor*. Onderzoek en Beleid 173. Den Haag: WODC, Ministerie van Justitie, 1989
- Kornhauser, R. *Social Sources of delinquency*. Chicago: University of Chicago Press, 1978
- Kruissink, M. & Essers, A.A.M *Zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit in de periode 1990-2001*. Den Haag: WODC, 2004
- McAndrew D. *The Structural Analysis of Criminal Networks*. In: Canter D, Alison L (eds) *The Social Psychology of Crime. Groups, Teams and Networks*. Dartmouth: Ashgate, 2000
- Merton, R. *Social theory and social structure*. Glencoe: Free Press. 1957
- Nye F.I. *Family Relationships and Delinquent Behavior*. New York: Wiley, 1958
- Op den Kamp H.M. *Etnocentrisme; Een analyse van de invloed van individuele-, dyade- en klaskenmerken op de attitude en het gedrag van scholieren uit het voortgezet onderwijs in Nederland*. Afstudeerscriptie Sociologie: Universiteit Utrecht, 2002
- Podolny J. & Baron, J. *Resources and relationships: Social networks and mobility in the workplace*, American Sociological Review, 62: 673-693, 1997
- Popma A. *Neurobiological factors of antisocial behavior in delinquent male adolescents*. Amsterdam, 2006
- Prins H. *Will they do it again? Risk assessment and management in criminal justice and psychiatry*. Routledge: London, 1999
- Roelofs J., Meesters C., Huurne ter M., Bamelis L., Muris P. *On the links between attachment style, parental rearing behaviors, and internalizing and externalizing problems in non-clinical children*. Journal of Child and Family Studies. Vol 15, nr. 3: 331-344, 2006
- Rood-Pijpers, E., Rovers, B., Van Gemert, F., Fijnaut, C. *Preventie van jeugdcriminaliteit in een grote stad*. Arnhem: Gouda Quint, 1995
- Rutenfrans C.J.C., Terlouw G.J. *Delinquentie, sociale controle en 'life events'. Eerste resultaten van een longitudinaal onderzoek*. Arnhem: Gouda Quint, 1994
- Sansone, L. *Schitteren in de schaduw. Overlevingsstrategieën, subcultuur en etniciteit van Creoolse jongeren uit de lagere klassen 1981-1990*. Amsterdam: Het Spinhuis, 1992
- Shaw, C. & McKay, H. *Report on the causes of crime*, Vol 2 Washington D.C.: US Government Printing Office, 1931
- Van der Laan A.M., Van der Blom M. *Jeugddelinquentie: risico's en bescherming; bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005*. Den Haag: WODC, 2006

Van Gemert F. *Ieder voor zich. Kansen, cultuur en criminaliteit van Marokkaanse jongens*. Amsterdam: Spinhuis, 1998

Van San, M. *Stelen en steken. Delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland*. Amsterdam: Het Spinhuis, 1998

Völker B.G.M., Driessen F.M.H.M. *Delinquent gedrag, netwerken en sociaal kapitaal. Een netwerktheoretisch perspectief op criminaliteit van jongeren*. Tijdschrift voor Criminologie 45: 271-285, 2003

Völker B.G.M., Baerveldt C., Driessen F.M.H.M. Vriendschap en criminaliteit bij jongeren. In: De Klerk, R. (ed.) *Jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Boom/Lemma, 2008.

Warr M. *Companions in crime, the social aspect of criminal conduct*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002

Wermölder H., Meel P. *Jeugdige allochtonen en criminaliteit; een vergelijkend onderzoek onder Marokkaanse, Turkse, Surinaamse en Antilliaanse jongens*. Tijdschrift voor Criminologie 35: 252-276, 1993

Weerman F., Bijleveld C. *Leerlingnetwerken en delinquent gedrag*. In: *Probleemgedrag van leerlingen tijdens de middelbare schoolperiode. Individuele ontwikkeling, leerlingnetwerken en reacties vanuit school*. Weerman F, Smeenk W en Harland P (red). Amsterdam: Aksant, 2007

Wittebrood K. *Preventie en strafrechtelijke interventies ter voorkoming van jeugdcriminaliteit*. In: *Rapportage Jeugd 2002*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2003